

RESPONSABILITATEA REDUSĂ ÎN PRUNCUCIDERE: IMPLICAȚII JURIDICO-PENALE

Stela BOTNARU

Universitatea de Stat din Moldova

Scopul principal al acestui studiu rezidă în analiza juridico-penală a responsabilității reduse în infracțiunea de pruncucidere în conformitate cu prevederile Codului penal al Republicii Moldova. Pe parcursul prezentei cercetări științifice au fost soluționate mai multe probleme de conotație juridico-penală, în special identificarea și examinarea deficiențelor legislative în domeniul aplicării normei privind responsabilitatea redusă în cazurile de pruncucidere; explicarea semnelor caracteristice ale tulburărilor fizice sau psihice cauzate de actul nașterii; estimarea unor aspecte juridico-penale în concluziile expertizei medico-legale psihiatrice în materia pruncuciderii, precum și argumentarea necesității îmbunătățirii cadrului incriminator al pruncuciderii.

Cuvinte-cheie: *responsabilitate redusă, discernământ, iresponsabilitate, discernământ diminuat, pruncucidere, omor intenționat, tulburare psihică cauzată de naștere, tulburare fizică cauzată de naștere, tulburare postpartum, provocarea tulburării mentale.*

REDUCED INFANTICIDE RESPONSIBILITY: JURIDICAL PENAL IMPLICATIONS

The main purpose of the present study constitutes the analysis of diminished responsibility in the infanticide cases in accordance with the Criminal Code of the Republic of Moldova. During this scientific research several problems have been solved, especially, identification and examination of the legislative deficiencies regarding diminished responsibility in the infanticide cases; explanation of the characteristic features of the mental and physical disorders caused by the act of child-birth; estimation of the diminished responsibility in the forensic conclusions and their legal effects; providing evidence for necessity of legal reform in the domain of diminished responsibility. As a result of performed study a new approach of diminished responsibility in specific crimes was created.

Keywords: *diminished responsibility, mental capacity, irresponsibility, diminished mental capacity, infanticide, murder, disturbance of mind caused by child-birth, physical disturbance caused by child-birth, postpartum disorder, provocation of mental disorder.*

Principalul scop al acestui studiu îl reprezintă analiza juridico-penală a responsabilității reduse în infracțiunea de pruncucidere. Acest scop este concretizat prin următoarele obiective: identificarea incertitudinii voinței legiuitorului ce derivă din conținutul normelor prevăzute la art.23¹ CP RM și la art.147 CP RM; examinarea deficiențelor legislative de care suferă art.147 CP RM; sintetizarea trăsăturilor definitorii de relevanță juridico-penală a tulburărilor psihice și fizice generatoare de diminuare a discernământului; elaborarea unui concept nou, clar și definit al responsabilității reduse ca fiind cauza diminuativă în pruncucidere; argumentarea necesității eliminării unor discrepante și neclarități de care suferă art.147 CP RM în materia responsabilității reduse.

Cu toate că norma generală privind responsabilitatea redusă în Codul penal al Republicii Moldova a apărut relativ recent în urma modificărilor și completărilor operate prin Legea nr.277 din 18.12.2008 [4], de fapt, instituția responsabilității reduse a fost recunoscută tacit de către legiuitor prin instituirea unor norme speciale în cadrul Capitolului II al Părții Speciale a Codului penal (art.146, 147 și art.156). Indulgența legislativă anterioară modificărilor operate a fost impusă de particularitățile stărilor psihice sub imperiul cărora se afla persoana la momentul comiterii unor astfel de fapte, unica diferență constând în cauza generatoare a acestor tulburări: dacă în cazul infracțiunilor prevăzute la art.146 și la art.156 CP RM cauza tulburărilor afective este una exogenă, atunci în cazul pruncuciderii cauza tulburărilor trăite de făptuitoare este una endogenă.

În cele din urmă ne vom concentra atenția asupra unei probleme extrem de acute cu care se confruntă atât știința juridico-penală, cât și practica judiciară la momentul actual, cum ar fi: stabilirea responsabilității reduse în cazurile de pruncucidere și, implicit, determinarea efectelor juridico-penale ale tulburărilor sub imperiul cărora făptuitoarea suprimă viața nou-născutului.

Complexitatea acestui fenomen derivă din faptul că diminuarea discernământului la femeile care și-au omorât copiii nou-născuți poate fi generată de mai multe cauze de natură endo- și exogenă, iar norma juridico-penală prevăzută la art.147 CP RM [1], cum reiese din textul legii, le acoperă parțial, accentuând doar tulbu-

rările fizice sau psihice cauzate de naștere. Prin urmare, rămâne neclară atitudinea legiuitorului față de alte cauze ce au potențialul de a diminua discernământul la femei în timpul nașterii sau imediat după aceasta.

Pentru a da răspunsuri exhaustive la problemele indicate trebuie să ne adresăm la literatura de specialitate. Responsabilitatea penală, cum s-a susținut în doctrină, presupune preexistența unui fundal psihic neviciat, capabil a discerne sensul și finalitatea actelor proprii și a le controla, orientându-le spre direcția dorită, iar în lipsa capacității de autocenzură faptele prejudiciabile ale unei persoane nu pot fi incriminate acesteia [3, p.202].

Prin urmare, ne preocupă definirea noțiunii de discernământ, acesta putând fi privit ca un rezultat al sintezei dintre personalitate și conștiință, formând criteriul medical al responsabilității unei persoane.

În doctrină discernământul a fost definit ca „*facultatea psihică, capacitatea de a distinge între bine și rău, legal și ilegal, licit și ilicit, permis și nepermis, și se bazează pe o percepere și reprezentare a realității și a consecințelor faptelor proprii*” [2, p.53]. O definiție asemănătoare a categoriei de discernământ o întâlnim și la autorii români Gh.Scripcaru, C.Scripcaru, S.Gramada, I.Agrosoaie, care menționează următoarele: „*În mod clasic și ubicuitar criteriul discernământului a fost elementul psihologic cognitiv de evaluare a comportamentului față de o faptă socială, considerat, prin aptitudinea sa de discriminare morală dintre bine sau rău, drept formă superioară a supraeului, rezultând din perceperea corectă a realității și din controlul voluntar al comportamentului în efortul de potolire a sinelui*” [5].

Problema discernământului ia amploare în dreptul penal din momentul în care începem să analizăm infracțiunea de pruncucidere. Justificarea faptei de pruncucidere, cum corect s-a argumentat în literatura de specialitate, se întemeiază pe descoperirile de ordin medical, în conformitate cu care, în mod excepțional, la unele femei procesul nașterii poate declanșa stări psihofiziologice anormale, sub influența cărora să se realizeze o disoluție temporară a funcțiilor intelective și volitive, până la limita iresponsabilității, dar fără a o depăși, fundal pe care se naște și se execută hotărârea de suprimare a vieții noului-născut [3, p.205-206].

În acest perimetru al doctrinei vom identifica trăsăturile definitorii ale tulburării provocate de naștere privite de legiuitor drept cauză diminuativă a discernământului în cadrul infracțiunii de pruncucidere, după cum urmează:

- este declanșată de actul bio-psiho-fiziologic al nașterii, iar între naștere ca fiind un proces complex, psihosomatic, și tulburarea pricinuită în care s-a aflat mama trebuie să fie demonstrată *legătura de cauzalitate*;

- reprezintă o stare psihofiziologică, însă deviată de la normă și aflată la limita responsabilității, dar fără a o depăși, modificând temporar funcțiile intelective și volitive, generând o diminuare semnificativă a posibilității de a-și controla în mod rezonabil actele comise;

- debutul, desfășurarea și încetarea unei astfel de tulburări sunt cuprinse între anumite limite temporare; prin urmare, cauza diminuativă de responsabilitate redusă în cazul pruncuciderii există doar atâta timp cât o astfel de tulburare subzistă;

- o astfel de tulburare trebuie să intervină fie în timpul nașterii, fie imediat după naștere (în obstetrică această perioadă este cuprinsă între 2-4 ore după finalizarea procesului nașterii naturale). În acest sens, deși științei și practicii medicale îi sunt cunoscute tulburările provocate de naștere apărute la femei și după trecerea unui interval de timp mai mare de la naștere (*tulburările postpartum*), astfel de devieri nu au nicio relevanță juridico-penală pentru calificarea faptei ca pruncucidere. Prin urmare, cauzarea morții propriului copil pe fundalul unor manifestări psihice apărute la femeie mai târziu, chiar și la cele cu diminuarea discernământului, nu-și găsește acoperire juridico-penală corespunzătoare în norma prevăzută la art.147 CP RM (Pruncucidere) și necesită a fi calificată ca omor intenționat săvârșit cu circumstanțe agravante (lit.e) alin.(2) art.145 CP RM).

- fiind de natură exclusiv *endogenă*, starea de tulburare trăită de femeie nu este relevantă și obișnuită unei nașteri naturale, ci una nefirească și extraordinară, ea poate evolua indiferent de existența unor împrejurări obiective favorabile sau defavorabile în care se află femeia (*cauze exogene*). Prin urmare, stările emotive puternice cu conotație negativă trăite de femeia însărcinată *ante partum* (până la naștere), cum ar fi: relații tensionate cu rudele sau conflicte cu partenerul, în sensul art.147 CP RM, nu au nicio relevanță asupra apariției și evoluției unei astfel de tulburări;

- este de natură *fizică* sau *psihică*. La stabilirea *tulburărilor fizice* cu diminuarea discernământului expres prevăzute de lege ca o formă de sine stătătoare în rând cu cele *psihice*, vom ține cont că, conform științei medicale [6, p.5], unele complicații obstetricale sau perinatale predispun la apariția unor astfel de tulburări, cum ar fi: eclampsia și toxemia gravidică, durata travaliului sau chiar o hemoragie prenatală.

Într-un alt segment de cercetare vom sublinia că discernământul diminuat sub imperiul tulburărilor trăite are o influență crucială asupra intenției făptuitoarei. Fiind condiționată de caracterul subit și impetuos al tul-

burării, evoluția intenției spre suprimarea vieții nou-născutului este una bruscă și spontană, iar premeditarea din start se autoexclue. Pe cale de consecință, se conturează o altă problemă de semnificație juridico-penală, cum ar fi: soluționarea controverselor apărute pe marginea concurenței celor două situații relevante actului de pruncucidere ce se exclud reciproc, și anume:

- situația premergătoare în care femeia însărcinată a hotărât să suprimă viața copilului *antefactum*, efectuând chiar unele activități preparatorii în acest sens, după care se răzgândește;
- situația creată în mod subit și impetuos pe parcursul nașterii prin apariția unei tulburări sub imperul căreia femeia totuși comite fapta.

În acest sens, apreciem înalt opinia autorului român M.Dunea care precizează că, ori de câte ori există dubii cu privire la momentul adoptării rezoluției de suprimare a vieții copilului sau la subzistența unei asemenea rezoluții până la executarea activității tanatogeneratoare, se impune aplicarea principiului *in dubio pro reo* [3, p.203]. Solidarizându-ne cu opinia citată *supra*, vom atenționa că pentru operarea acestei cauze atenuante expertiza medico-legală psihiatrică în materie de pruncucidere trebuie să confirme prezența tulburării psihice provocate de naștere în momentul săvârșirii acestei fapte.

Așadar, continuând reflecțiile pe marginea problemei juridico-penale conturate, o valoare supremă pentru cercetarea noastră științifică prezintă expertiza medico-legală psihiatrică în materie de pruncucidere. Precizăm că expertiza medico-legală psihiatrică face parte din categoria examinărilor medico-legale efectuate pe persoana vie, ea având un caracter interdisciplinar. Caracterul interdisciplinar al psihiatriei expertale este dat de relațiile pe care aceasta le stabilește, pe de o parte, cu științele biomedicale (fiziopatologie, medicina internă, endocrinologie, genetică) și, pe de altă parte, cu științele sociojuridice (în special dreptul penal, criminologia) [2, p.53].

Cu toate că scopul cercetării noastre științifice nu constă în epuizarea tuturor aspectelor de sorginte expertală în materie de pruncucidere, ținem să examinăm doar cele mai acute probleme cu conotație juridico-penală. Considerăm că dreptului penal substanțial îi sunt coerente trei obiective principale pe care trebuie să se axeze orice expertiză medico-legală psihiatrică în materie de pruncucidere, care nu trebuie doar reflectate în ordonanța ofițerului de urmărire penală, ci și realizate în concluziile expertului. Aceste obiective se referă la:

- 1) prezența unei tulburări psihice sau fizice;
- 2) existența legăturii de cauzalitate dintre actul nașterii și tulburarea psihică sau fizică provocată;
- 3) existența discernământului păstrat, diminuat sau abolit.

Pe lângă aceste trei obiective majore, expertiza trebuie să răspundă și la o serie de alte întrebări, cum ar fi: trăsăturile și specificul manifestărilor patologice, care este nivelul intelectual al persoanei examinate, evaluarea relațiilor interpersonale afective precedate faptei de pruncucidere, precum și stabilirea potențialului de pericolozitate socială a femeii supuse expertizei și care sunt măsurile ce se impun.

Reieșind din diversitatea tulburărilor ce pot fi manifestate la femeie în procesul nașterii, am demonstrat că astfel de concluzii pot genera diferite efecte juridice, pe care le vom indica *infra*:

– *Lipsa tulburării, discernământ păstrat* – cele comise urmează a fi calificate ca omor intenționat săvârșit cu circumstanțe agravante.

– *Prezența unei tulburări care prin natura sa nu afectează discernământul făptuitoarei* – fapta comisă în aceste condiții va constitui o infracțiune de omor intenționat săvârșit cu circumstanțe agravante, iar, luând în considerare toate împrejurările cauzei penale, la discreția instanței de judecată o astfel de circumstanță poate fi apreciată drept una atenuantă.

– *Prezența unei tulburări care a diminuat discernământul făptuitoarei, însă având o altă genезă decât cea a actului psihofiziologic al nașterii* – cele comise nu pot constitui pruncucidere în sensul art.147 CP RM și urmează a fi calificate drept omor intenționat săvârșit cu circumstanțe agravante (alin. (2) art.145 CP RM). Totodată, în conformitate cu prevederile normei generale cu privire la responsabilitatea redusă prevăzută la art.23¹ CP RM, persoana va fi recunoscută cu responsabilitate penală redusă, iar tulburarea manifestată se va lua în considerare atât la individualizarea pedepsei penale în calitate de o circumstanță atenuantă, cât și în procesul luării deciziei cu privire la aplicarea măsurilor de siguranță față de făptuitoare.

– *Prezența tulburării provocate de naștere care a diminuat discernământul făptuitoarei* – cele comise urmează a fi încadrate în dispozițiile art.147 CP RM.

– *Prezența unei tulburări care a abolit complet discernământul* – în acest caz vom opera cu prevederile art.23 CP RM (Iresponsabilitatea), iar femeia care a suprimat viața nou-născutului nu va fi pasibilă de răspundere penală din motivul stării de iresponsabilitate legal constatate în timpul săvârșirii faptei prejudi-

ciabile. Față de o asemenea persoană, în baza hotărârii instanței de judecată, pot fi aplicate măsuri de constrângere cu caracter medical.

Prin urmare, se cer a fi sintetizate două probleme ce rămân nesoluționate până în prezent și care au fost omise de legiuitor în cadrul prevederilor de la art.147 CP RM:

- omorul intenționat al nou-născutului sub imperiul tulburărilor psihice cu diminuarea discernământului, cauzate de naștere, însă apărute în perioada mai târzie decât cea prevăzută de lege prin sintagma „imediat după naștere”;
- omorul intenționat al nou-născutului sub imperiul tulburărilor psihice cu diminuarea discernământului, provocate de *alte cauze* decât cea a procesului nașterii.

În ambele situații se impune incriminarea celor comise în conformitate cu lit.e) alin.(2) art.145 CP RM (Omorul intenționat săvârșit cu bună-știință asupra unui minor profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei).

Așadar, accentuându-ne atenția la cea de a doua situație: dacă uciderea copilului nou-născut de către mama aflată sub imperiul tulburării psihice sau fizice cu diminuarea discernământului, *cauzată* de actul nașterii, săvârșită în timpul nașterii sau imediat după aceasta, atunci cele comise constituie pruncucidere în sensul art.147 CP RM, iar fapta se pedepsește cu închisoare de până la 5 ani. Totodată, sesizăm o situație inechitabilă în cazul în care aceeași faptă este comisă în circumstanțe identice, însă tulburarea este provocată nu de actul nașterii, ci de o altă cauză: pedeapsa stabilită de lege fiind închisoarea de la 15 la 20 de ani sau detențiunea pe viață.

Vom identifica probleme asemănătoare și în cazul omorului intenționat al nou-născutului săvârșit sub imperiul tulburărilor psihice cu diminuarea discernământului, cauzat de naștere, însă apărut în perioadă mai târzie decât cea prevăzută de lege.

Observăm că nici aplicarea normei generale privind responsabilitatea redusă prevăzută la art.23¹ CP RM față de această situație nu va modifica substanțial soarta femeii-pruncucigașe, deoarece, în conformitate cu prevederile alin.(2) din acest articol, instanța de judecată ține cont de tulburarea psihică existentă (care însă nu exclude răspunderea penală) doar la stabilirea pedepsei sau a măsurilor de siguranță.

Constatăm că norma generală privind responsabilitatea redusă este relevantă doar în procesul individualizării pedepsei, nefiind aptă să influențeze calificarea juridico-penală a faptei comise. Prin urmare, făptuitoarea va răspunde în limitele sancțiunii impuse de legiuitor pentru săvârșirea infracțiunii prevăzute la lit.e) alin.(2) art.145 CP RM (Omorul intenționat săvârșit cu bună-știință asupra unui minor profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei).

În opinia noastră, situația legislativă creată nu este una echitabilă, deoarece calificarea celor comise, precum și pedeapsa aplicată sunt dependente de diagnosticul persoanei care poate fi unul convențional și incert.

Pentru înlăturarea unei astfel de deficiențe legislative, propunem revizuirea cadrului incriminator al pruncuciderii, astfel încât aceste două situații problematice să fie acoperite de componente speciale privilegiate.

Bibliografie:

1. Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129, nr.134.
2. DAMIR, D. TOADER, E. Discernopatia și delinvența infantilo-juvenilă. În: *Romanian Journal of Legal Medicine*, 2006, vol.14, Issue 1.
3. DUNEA, M. Considerații privind problematica juridică și medico-legală a pruncuciderii. În: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”*, Iași, Tomul LIII, *Științe Juridice*, 2007.
4. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.120.
5. SCRIPCARU, Gh., SCRIPCARU, C., GRAMADA, S., AGROSOAIE, I. *Bioetică și psihiatrie expertală: Discernământul și/sau reprezentarea în psihiatria medico-legală*. <http://www.bioetica.ro/index.php/arhiva-bioetica/article/download/288/475> (Accesat: 05.08.2013)
6. TEODORESCU, A.G. *Aspecte clinice și paraclinice în sarcina patologică complicată (boală multisistemică): Rezumatul tezei de doctorat*. Conducător științific: Ladislau Szegedi. – Oradea: Universitatea de Medicină și Farmacie Oradea, Școala doctorală, 2012.

Prezentat la 18.02.2014